

тенденций формирования государственной кадровой политики Украины, определены условия эффективной ее реализации с учетом актуальных общественных запросов.

Ключевые слова: мониторинг в образовании; мониторинг качества образования; обеспечение качества высшего образования; государственная кадровая политика; педагогические, научно-педагогические, научные работники в системе высшего образования, система высшего образования.

Bobrytska V. I. Quality of education monitoring as a factor in an effective public personnel policy to prepare staff for higher education in Ukraine.

The article concerns the possibilities of monitoring studies as a factor in the formation of effective personnel policies in Ukraine in scientific and teaching staff training; on the basis of information on the quality of higher education, objective data on the dynamics and state of training in higher education the trends in formation personnel policy of Ukraine are characterized, effective conditions for its implementation taking into account relevant social challenges are reasoned.

Keywords: monitoring in education, quality of education monitoring, quality assurance, public personnel policy, researchers, scholars, educators, teachers, higher education.

УДК 37.02

Борисов В. В., Борисова С. В., Бобилева Я. В.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ САМОСТАВЛЕННЯМ ЯК ЕМОЦІЙНИМ КОМПОНЕНТОМ САМОСВІДОМОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНИМ ВИГОРАННЯМ У КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В статті подано аналіз самоствавлення керівника навчального закладу як емоційного компоненту самосвідомості. Відзначається значення само ставлення для збереження психологічного, фізичного, соціального здоров'я. Доведено, наявність існування достатньо сильного зв'язку між само ставленням керівника навчального закладу і показниками професійного вигорання.

Ключові слова: само ставлення, самосвідомість, керівник навчального закладу, професійне вигорання.

Трансформаційні процеси в державі й освітній її ланці зокрема, ставлять перед керівниками освіти різного щабля нові завдання щодо підвищення рівня їхньої професійної свідомості та педагогічної культури, конкурентоспроможності та мобільності на ринку праці, що вимагає неабияких витрат особистісних ресурсів і часу.

Формування когнітивної й емоційної оцінки керівника навчального закладу самого себе, своїх досягнень, ставлення до себе як професіонала у сфері освіти, у наш час здійснюється в умовах невизначеності ціннісних орієнтацій, відсутності чітких і стійких параметрів ставлення до себе.

Наслідками подібної ситуації часто стають зростання емоційної напруги та тривожності, порушення відчуття особистісного комфорту, зміна уявлень педагога про себе як про суб'єкта професійної діяльності, поява дисонансу між "Я- реальним" та "Я-ідеальним", внутрішні особистісні конфлікти, погіршення психосоматичного здоров'я тощо.

Самосвідомість – складне системно організоване психічне утворення, взаємопов'язане, з одного боку, зі свідомістю, а з іншого – з утвореннями особистості. Важливим елементом самосвідомості є комплекс самоствавлень, що впливають на становлення соціальних установок, переконань, цінностей.

В. Столін виділяє наступні три складові самоствавлення: аутосимпатію, самоповагу і самоінтерес. Ці компоненти об'єднуються в спільне переживання позитивного чи негативного ставлення до себе – глобальне самоствавлення, в якому підкреслюється інтегральність цього утворення.

Однак, як зазначає С. Пантілеев, запропонована концепція не дає відповіді на питання про природу вимірювання та механізми функціонування самоствавлення. Він довів, що самоствавлення не є сумою підлеглих емоційних уявлень, воно будується за принципом динамічної ієрархії. Зокрема, один компонент самоствавлення в процесі індивідуального розвитку може бути ядром цієї структури, формуючи зміст узагальненого сталого самоствавлення. Вчений розробив детальну структуру самоствавлення, а саме: самоповага, аутосимпатія, самознищення [3].

Н. Сарджівеладзе розумів самоствавлення як складну багаторівневу емоційно-оцінну систему, яка поділяється на два блоки (способи ставлення до себе): об'єктний (Я-як об'єкт) і суб'єктний (Я-як суб'єкт). Обидва ці способи самоствавлення реалізуються когнітивної активністю, емоційними реакціями і системами дій на адресу самого себе [4]. Самоствавлення, згідно цього автора, є проявом сенсу "Я", як яесь постійне відчуття до власного "Я", яке, незважаючи на узагальненість, містить ряд специфічних модальностей, що різняться як за емоційним тоном, так і за змістом ставлення до себе: "Я – існує, оскільки воно є одночасно і суб'єктом, і об'єктом відносини ... Це спосіб ставлення до себе; самоствавлення взаємопов'язане з особливостями ставлення суб'єкта до зовнішньопредметного і соціального світу" [4, с. 69].

У працях Л. Карамушки, Н. Коломінського, Л. Орбан-Лембрик та ін. визначено психологічні умови формування готовності менеджерів освіти до управлінської діяльності, а також теоретико-методологічні засади підвищення їх психологічної компетентності в процесі підвищення кваліфікації. Разом з тим, у зазначених авторів не висвітлено зміст і показники особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у зіставленні їх із соціально-психологічними механізмами, принципами, умовами самоуправління особистісним розвитком у професійній діяльності.

Термін самоствавлення у вітчизняній літературі вперше був використаний Н. Сарджівеладзе. Автор розглядав його як складну багаторівневу емоційно-оціночну систему, яка поділялась на два блоки – об'єктивний ("Я", як об'єкт) та суб'єктивний ("Я", як суб'єкт). Обидва ці способи самоствавлення реалізуються завдяки когнітивній активності, емоційним реакціям і системам дій або готовності до таких дій стосовно самого себе [5].

Важко не погодитись із думкою О. Спіркіна, який вважає, що здатність до самосвідомості та самопізнання – це винятковий здобуток людини, яка в своїй самосвідомості усвідомлює саму себе як суб'єкта свідомості, спілкування і дій, стає у безпосереднє відношення до самої себе. Він вважає, що тільки в цій формі і може існувати самосвідомість, основна особливість якої в тому, що вона орієнтована на осмислення людиною своїх вчинків, почуттів, думок, мотивів поведінки, інтересів, свого становища в суспільстві. Самосвідомість – знання людини про саму себе. Завдяки самосвідомості людина сприймає себе як індивідуальну реальність, відокремлену від природи та інших людей. Вона стає існуючою не тільки для інших, але й для себе. Самосвідомість пов'язана зі здатністю подивитись на себе "з боку" [6, с. 141].

Подібний погляд на природу самосвідомості притаманний І. Чесноковій. Її внесок у дослідження проблеми самосвідомості полягає в розкритті її структурних елементів. І. Чеснокова вважає, що самосвідомість являє собою єдність трьох сторін: пізнавальної (самопізнання), емоційно-ціннісної (самоствавлення) і дієво-вольової чи регулятивної (саморегуляція). На її думку, з точки зору психологічного аналізу, самосвідомість - це

складний психічний процес, суть якого полягає у сприйнятті особистістю багатьох "образів" самого себе в різних ситуаціях діяльності й поведінки, у всіх формах взаємодії з іншими людьми та в поєднанні цих образів у єдине цілісне утворення – в уявлення, а потім у поняття свого власного "Я" як суб'єкта, що відрізняється від інших суб'єктів. У результаті розгорнутих актів самосвідомості, яка стає все більш складною, в міру збільшення кількості образів, що інтегруються в уявлення і поняття про самого себе, формується все більш бездоганний, глибокий і адекватний образ власного "Я" [4, с. 29-30].

Заслуговує на увагу твердження І. Чеснокової про те, що самосвідомість в онтогенетичному плані можна розглядати як інтегративний психічний процес, що поступово розгортається в часі, в основі якого лежить діяльність, що все більше ускладнюється, емоційно-ціннісне ставлення до себе і здатність регулювати свою поведінку. Тобто І. І. Чеснокова розглядає самосвідомість як динамічне утворення, яке поєднує в собі когнітивний, емоційний та регулятивний компоненти та зазнає суттєвих змін у процесі розвитку особистості [4, с. 63-64].

Умовний поділ феномену самосвідомості на різну кількість структурних компонентів не змінює сутність, зміст, функції самосвідомості, а навпаки - дозволяє науковцям більш диференційовано підходити до вивчення даного явища. Ми ж у своїй роботі поділяємо позицію щодо природи самоствавлення, запропоновану В. Століним, оскільки саме він виділив основні структурні елементи самоствавлення як особистісного утворення та розглядав його із позицій адитивності, що, на нашу думку, більшою мірою розкриває його суть.

Таким чином особливо значущим для аналізу проблеми самоствавлення є виділення В. Століним основних його емоційних вимірів. Це – самоповага, аутосимпатія, очікування позитивного ставлення від інших та самоінтерес. Ці базові виміри у своїй сукупності утворюють інтегральне самоствавлення, яке виражає позитивне чи негативне ставлення особистості до себе.

Емоційний компонент у структурі ставлення є провідним, бо власне ставлення особистості виникає у процесі накладання її емоцій на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею. Тож будь-яке за змістом ставлення завжди мусить емоційно переживатись людиною. Без емоційного компонента взагалі не може бути об'єктивних оцінних ставлень суб'єкта. Тому й кажуть, що в свідомості відбувається когнетивне відображення дійсності і смислове відображення цієї дійсності, а в кожному акті психічної діяльності ми маємо елементи того і іншого. Враховуючи важливість ролі емоційного компонента ставлення особистості, дослідники констатують, що особистісні ставлення характеризують ступінь інтересу, силу емоцій, бажань, і виражаються в поведінці суб'єктів, в їхніх діях та переживаннях.

Принцип організації самоствавлення в цілісну систему полягає у тому, що смислоутворюючим, ключовим компонентом в його загальній будові стає найбільш чутливий до актуальних контекстів життя людини. Провідна модальність самоствавлення формує інтегральну спрямованість дій на адресу власного "Я" і тим самим визначає найближчі пріоритети особистісного розвитку. Позитивне інтегральне самоствавлення свідчить про надійну психологічну захищеність внутрішнього світу – відносно стійке позитивне емоційне переживання й усвідомлення індивідом можливості задоволення своїх основних потреб та забезпеченні власних прав в будь-якій, навіть несприятливій ситуації, при виникненні обставин, які можуть блокувати або ускладнювати їх реалізацію. Негативна спрямованість вказує на дисфункціональність системи самоствавлення, специфічну вразливість певних її компонентів або їх комплексу [3; 5].

Проблемність педагогічних ситуацій визначається у внутрішній площині суб'єкта

діяльності (керівника навчального закладу)

Більшість дослідників дотримуються позиції, що узагальнене та стійке ставлення керівника навчального закладу до самого себе вибудовується на самовпевненості, самоповазі та саморозумінні. Чим більше самовпевненість (здатність покладатися на самого себе, довіра до себе у складних ситуаціях), самоповага, саморозуміння, тим більше позитивне самоставлення і навпаки, чим менше самовпевненість, самоповага, саморозуміння, тим яскравіше проявляється тенденція "проти себе".

А отже, можна припустити, що самоставлення як емоційний компонент самосвідомості є найбільш вразливим. Постає питання, який смисловий контекст формує ці компоненти самоставлення, які особистісні переживання визначають їх силу чи слабкість?

Самовпевненість пов'язана із здатністю до побудови довірчих стосунків з іншими. Чим вищі показники занепокоєння стосунками з іншими (складно зближатися, знаходити спільну мову), тим нижчі показники самовпевненості.

Самоповага пов'язана із здатністю будувати стосунки з іншими. Чим нижча занепокоєність побудовою парних стосунків та питанням "Що я хочу?", тим вище рівень самоповаги.

Зростанню саморозуміння сприяють усвідомлення того, що не визначені власні справжні інтереси, не має змоги контролювати власні реакції (часто конфліктую, не вмію стриматися), що урізноманітнити власне дозвілля заважають сором'язливість та внутрішня скутість. Саморозуміння тим нижче, чим вища занепокоєність про те, що навчання у вищому навчальному закладі практично не підготувало до професійної діяльності.

У дослідженні брали участь директори загальноосвітніх закладів м. Глухова Сумської області, м. Слов'янська, м. Краматорська, м. Красний Лиман, м. Костянтинівка Донецької області (51 особа). Середній вік досліджуваних – 42,5 роки; стаж- 9,9 років.

Як видно з таблиці 1., яка демонструє узагальнені результати за "Методикою діагностики рівня емоційного вигорання" В. Бойка, вибіркоче середнє підсумкового показника сформованості вигорання становить 127,05 б. При цьому вираження показників за цією шкалою не тяжіє до крайніх значень (від 19 до 281 балів.), та, у відповідності до інтерпретації результатів, відображає несформованість фази "напруга" (33,78 б.), зумовленої виснажливою постійністю чи посиленням психотравмуючих чинників, початковий етап формування фази "виснаження" (38,97 б.), яка супроводжується падінням загального енергетичного тону й ослабленням нервової системи, та заключний етап формування фази "резистенція" (54,22 б.), що характеризується опором зростаючому стресу.

Таблиця 1

Розподіл респондентів за структурно-динамічними показниками професійного вигорання (N = 51)

Симптоми та фази вигорання	M	Рівні сформованості вигорання та його компонентів (у%)			Домінування симптому (у %)
		високий (сформований/а)	середній (на стадії формування)	низький (не сформований/а)	
переживання психотравмуючих обставин	10,73	29,17	23,04	47,80	18,39
невдоволення собою	6,27	5,64	17,90	57,47	3,19
загнаність у кут	6,55	12,75	17,90	69,37	9,07
тривога і депресія	10,23	21,82	25,74	52,45	14,22
фаза напруги	33,78	12,50	28,68	58,82	-
неадекватне вибіркоче емоційне реагування	15,76	53,44	29,66	16,92	35,79

Симптоми та фази вигорання	M	Рівні сформованості вигорання та його компонентів (у%)			Домінування симптому (у %)
		високий (сформований/а)	середній (на стадії формування)	низький (не сформований/а)	
емоційно-моральна дезорієнтація	11,50	30,15	25,25	44,61	14,22
розширення сфери економії емоцій	12,03	34,56	22,06	43,39	24,51
редукція професійних обов'язків	14,87	45,59	29,17	25,25	35,79
фаза резистенції	54,22	38,97	43,87	17,14	-
емоційний дефіцит	9,91	21,57	32,36	46,08	11,52
емоційне відчуження	10,96	22,06	30,40	47,55	12,26
особистісне відчуження	8,28	15,69	22,80	61,52	11,28
психосоматичні та психовегетативні порушення	9,80	19,61	24,51	55,89	13,97
фаза виснаження	38,97	13,97	34,56	51,47	-
підсумковий показник сформованості вигорання	127,05	18,88	43,14	37,99	-

Примітка: M – середнє значення.

Загалом по вибірці три фази вигорання сформовано у 4,17 % респондентів, дві – у 11,28 %, одна – у 30,40 %, жодної – у 14,46 %.

Хоча б одна фаза сформована у 45,84 % респондентів, у 70,59 % респондентів хоча б одна фаза перебуває на етапі формування; у 4,66 % – усі три фази перебувають на стадії формування, у 26,96 % – дві, у 38,97 % – одна.

Високий рівень сформованості професійного вигорання виявлено у 18,87%, середній – у 43,14%, низький – у 37,99 % респондентів.

Використовуючи метод "полярних груп", вибірку за підсумковим показником сформованості вигорання було розділено на три групи (по 17 респондентів кожна): з високим рівнем професійного вигорання (ВРВ), середнім (СРВ) і низьким (НРВ).

У таблиці 2 продемонстровано визначені середні та дисперсії за шкалами "Опитувальника самоствавлення" в трьох групах.

Таблиця 2

Середні арифметичні та дисперсії складових самоствавлення у групах респондентів з різними рівнями сформованості професійного вигорання

Шкали самоствавлення	Групи респондентів					
	ВРВ		СРВ		НРВ	
	MD	M	D	M	M	D
(S)-глобальне самоствавлення	64,53	265,82	66,10	256,04	68,31	163,88
(I)-самоповага	53,40	595,11	57,36	590,43	71,23	393,66
(II)-аутосимпатія	58,13	374,18	64,92	386,25	66,70	613,79
(III)- очікуване відношення від інших	35,56	443,13	51,74	803,60	63,06	655,21
(IV)-самоінтерес	70,00	551,87	72,49	603,94	69,37	892,65
(1)- самовпевненість	53,16	239,05	55,89	543,65	9,91	467,45
(2)-ставлення інших	44,41	461,67	52,75	814,82	57,06	853,77

Шкали самоставлення	Групи респондентів					
	ВРВ		СРВ		НРВ	
	MD	М	D	М	М	D
(3)-самоприйняття	68,46	563,08	70,48	699,48	68,50	668,79
(4)-самокерівництво	62,49	569,08	59,56	348,47	64,88	453,05
(5)-самозвинувачення	63,69	671,68	50,26	580,18	41,33	722,11
(6)-самоінтерес	56,79	866,09	65,89	736,34	72,72	744,71
(7)-саморозуміння	51,08	621,61	53,60	678,84	74,38	302,90

Примітка: ВРВ – група респондентів з високим рівнем сформованості професійного вигорання, СРВ – з середнім, НРВ – з низьким; М – середнє значення, D – дисперсія.

З метою виявлення достовірності відмінностей у самоставленні в трьох групах було проведено однофакторний дисперсійний аналіз Крускала-Уолліса (табл. 3).

Таблиця 3

Достовірність відмінностей в групах респондентів з різними рівнями сформованості професійного вигорання за шкалами самоставлення (N = 180)

Шкали самоставлення	Групи, між якими виявлено значущі відмінності	H-критерій Крускала-Уолліса, p
(S)-глобальне самоставлення		H = 0,5915, p = 0,7470
(I)-самоповага	1,2 < 3	H = 13,1681, p = 0,0014
(II)-аутосимпатія		H = 4,8072, p = 0,0904
(III)- очікуване відношення від інших	1,2 < 3	H = 16,8768, p = 0,0002
(IV)-самоінтерес		H = 0,2631, p = 0,8768
(1)- самовпевненість		H = 2,5155, p = 0,2843
(2)-ставлення інших		H = 3,9278, p = 0,1403
(3)-самоприйняття		H = 0,4715, p = 0,7900
(4)-самокерівництво		H = 2,0376, p = 0,3610
(5)-самозвинувачення	1 > 3	H = 13,7299, p = 0,0010
(6)-самоінтерес		H = 6,1719, p = 0,0457
(7)-саморозуміння	1,2 < 3	H = 23,0840, p = 0,0000

Примітка: 1 – група респондентів з високим рівнем сформованості професійного вигорання, 2 – з середнім, 3 – з низьким.

Отже, достовірні відмінності між трьома групами респондентів виявлено за шкалами: (I) самоповага, (III) очікуване відношення від інших, (5) самозвинувачення і (7) саморозуміння. Так, віра у власні сили, здібності, самостійність, оцінка своїх можливостей, вміння контролювати власне життя і бути послідовним, розуміти себе, очікування позитивного ставлення до себе оточуючих більш виражені у вихователів з НРВ, ніж з ВРВ. У останніх переважає самозвинувачення, що проявляється у звинуваченні себе, в актуалізації психологічних захистів у формі осуду, формуванні внутрішньої напруги, у відчутті неможливості задоволення основних потреб.

Для більш детального аналізу зв'язку між змінними, що досліджуються, було проведено кореляційний аналіз (табл. 4).

Таблиця 4

Матриця кореляційних зв'язків між вигоранням і його складовими та самоставленням і його компонентами

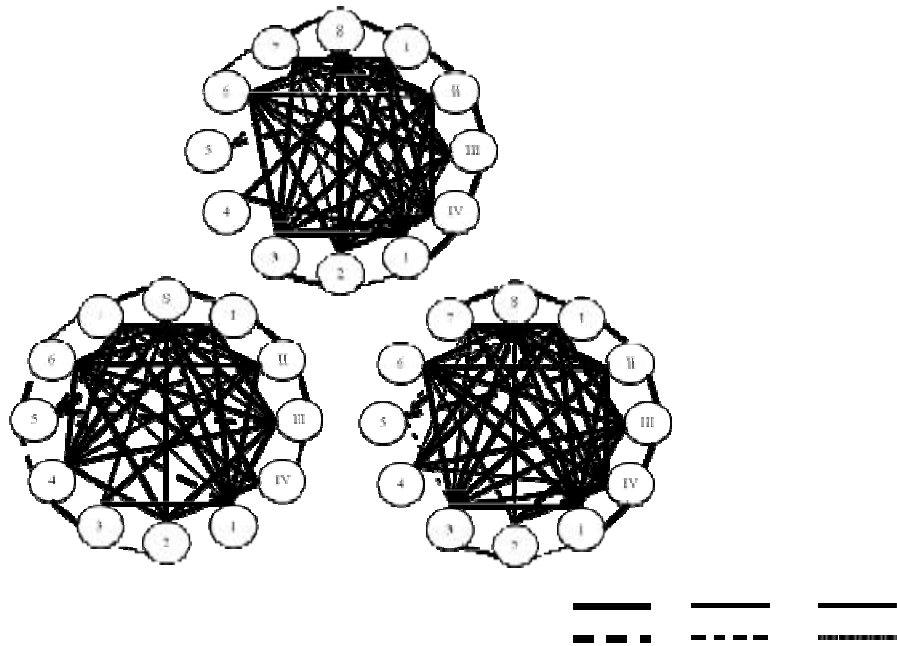
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Показники параметричних методик	(S)-глобальне самоставлення	(I)-самоповага	(II) - аутсимпатія	(III)-очікування відношення від інших	(IV)-самотіперес	(I)- самоценність	(2)-ставлення інших	(3)- самоцінність	(4)- самокритичність	(5)- самоповага	(6)-самотіперес	(7)-самоповага
ППО	-,263*	-,195*	-,195*	-,323*	-,088	-,160	-,181	-,006	-,158	,245*	-,187*	-,177
НС	-,224*	-,131	-,166	-,334*	-,126	-,155	-,139	-,008	,105	,211*	-,243*	-,210*
ЗуК	-,175	-,136	-,182*	-,267*	-,003	-,056	-,145	-,033	,049	,247*	-,171	-,258*
Тід	-,259*	-,210*	-,135	-,288*	-,070	-,097	-,223*	-,046	-,057	,167	-,152	-,248*
фН	-,300*	-,225*	-,236*	-,391*	-,068	-,156	-,226*	-,033	-,032	,304*	-,217*	-,294*
НВЕР	-,172	-,179	-,086	-,222*	-,001	-,022	-,131	,095	-,024	,145	-,152	-,324*
ЕМД	-,032	-,030	-,124	-,124	-,001	-,020	-,027	,005	,140	,108	-,170	-,110
РСЕЕ	-,128	-,203*	-,134	-,175	-,037	-,113	-,104	-,032	-,199*	,116	-,114	-,267*
РПО	-,079	-,119	-,008	-,140	,053	-,038	-,129	,051	-,045	,036	-,120	-,164
фР	-,135	-,203*	-,093	-,247*	,024	-,060	-,141*	,068	-,067	,128	-,188*	-,326*
ЕД	-,401*	-,289*	-,317*	-,403*	-,206*	-,267*	-,287*	-,172	-,020	,265*	-,302*	-,370*
ЕВ	-,244*	-,263*	-,118	-,289*	,011	-,218*	-,153	,126	,018	,262*	-,175	-,220*
ОВ	-,312*	-,228*	-,262*	-,331*	-,024	-,169	-,145	-,077	-,052	,377*	-,219*	-,273*
ПіПП	-,247*	-,187*	-,176	-,266*	,028	-,132	-,090	,002	-,090	,296*	-,126	-,230*
фВ	-,433*	-,345*	-,300*	-,462*	-,091	-,280*	-,262*	-,063	-,065	,400*	-,300*	-,387*
ПіПСВ	-,341*	-,290*	-,247*	-,437*	-,059	-,193*	-,246*	-,026	-,057	,325*	-,280*	-,394*

Примітка: * – $p \leq 0,01$; ППО – переживання психотравмуючих обставин, НС – невдоволення собою, ЗуК – загнаність у кул, Тід – тривога і депресія, фН – фаза напруга, НВЕР – неадекватне вибіркове емоційне реагування, ЕМД – емоційно-моральна дезорієнтація, РСЕЕ – розширення сфери економії емоцій, РПО – редуція професійних обов'язків, фР – фаза резистенція, ЕД – емоційний дефіцит, ЕВ – емоційне відчуження, ОВ – особистісне відчуження, ПіПП – психосомаатичні та психовегетативні порушення, фВ – фаза виснаження, ПіПСВ – підумковий показник сформованості вигорання.

Зважаючи на значну кількість виявлених взаємозв'язків, було проаналізовано тільки найбільш значущі.

Усі коефіцієнти кореляції, окрім тих, що вказують на зв'язок вигорання та самозвинувачення, зворотні. Тобто, зростання у керівників навчальних закладів відчуття емоційної виснаженості, втоми, спустошеності, викликаних професійною діяльністю; нівелювання професійних досягнень, порушення професійних комунікацій, незадоволення собою як професіоналом і власною професійною діяльністю, цинічне ставлення до учасників навчально-вихованого процесу, психосоматичні захворювання, сприйняття умов професійної діяльності та міжособистісних стосунків як психотравмуючих, супроводжуються зростанням самозвинувачення: бачення у собі переважно недоліків, низької самооцінки, роздратування, глузування із себе, винесення собі вироків; зниження глобального відчуття "за" по відношенню до себе, віри у власні сили, здібності, самостійності, контрольованості життя, розуміння себе, очікуваного позитивного ставлення з боку оточуючих тощо.

Для інтерпретації даних на структурному рівні було проаналізовано матриці інтеркореляцій, на основі яких побудовано структурограми самоствавлення (рис. 1), розраховано структурні індекси (табл. 5).

Умовні позначення:

Позитивний зв'язок на рівні статистичної значущості

Негативний зв'язок на рівні статистичної значущості

I – самоповага, II – аутосимпатія, III – очікуване відношення від інших; IV – самоінтерес;

1 – самовпевненість, 2 – ставлення інших, 3 – самоприйняття, 4 – самокерівництво;

5 – самозвинувачення; 6 – самоінтерес; 7 – саморозуміння

Рис. 1. Структура самоствавлення у трьох групах респондентів

Аналіз структурограм свідчить про те, що для структури самоствавлення респондентів з ВРВ характерна більша кількість статистично значущих зворотних зв'язків, що свідчить про меншу її інтегрованість; тоді як структура самоствавлення у групі респондентів з СРВ більш інтегрована, ніж у двох інших групах.

Подальший аналіз включав визначення ступеня організованості структур, міри їх когерентності та дивергентності (табл. 5).

Таблиця 5

Міра організованості структурограм самоствавлення у респондентів з різними рівнями сформованості професійного вигорання

Групи респондентів	Структурні індекси		
	ІКС	ІДС	ІОС
з високим рівнем сформованості професійного вигорання (10)	8	3	8
з середнім рівнем сформованості професійного вигорання (20)	12	5	17
з низьким рівнем сформованості професійного вигорання (21)	12	9	14

Примітка: ІКС – індекс когерентності структури; ІДС – індекс дивергентності структури, ІОС – індекс організованості структури

Найвище значення ІОС у групі респондентів з СРВ (ІОС = 17), найнижче – у групі респондентів з ВРВ (ІОС = 8). Як бачимо, значущих відмінностей між індексами не виявлено.

Отримані результати дозволяють говорити про існування значущих зв'язків між вигоранням і компонентами самоствавлення та є емпіричним аргументом на користь висновку про детермінованість вигорання певною структурною організацією останнього.

Використана література :

1. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія / І. С. Булах. – К., 2003. – 340 с.
2. Бурлачук Л. Ф. Психологія життєвих ситуацій : учеб. пособие / Л. Ф. Бурлачук, Е. Ю. Коржова. – М. : Рос. пед. агентство, 1998. – 263 с.
3. Пантелеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С. Р. Пантелеев. – М. : Изд-во МГУ, 1991. – 108 с.
4. Сарджвеладзе Н. И. Личность и её взаимодействие с социальной средой [Текст] / Н. И. Сарджвеладзе. – Тбилиси : [б. и.], 1989. – 204 с.
5. Сарджвеладзе Н. И. Самоотношение личности / Н. И. Сарджвеладзе // Психология самосознания : хрестоматия по социал. психологии личности / сост. Д. Я. Райгородский. – Самара : Изд. дом "БАХРАХ -М", 2007. – С. 174-194.
6. Смирнова О. Б. Развитие самоотношения в структуре Я - концепции учителя начальных классов : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.03 / Смирнова Ольга Борисовна – М., 2009. – 234 с.
7. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии / И. И. Чеснокова. – М. : Наука, 1977. – 144 с.

Борисов В. В., Борисова С. В., Бобылева Я. В. Взаимосвязь между самоотношением как эмоциональным компонентом самосознания и профессиональным выгоранием у руководителей учебных заведений

В статье анализируется самоотношение руководителя учебного заведения как эмоциональный компонент самосознания. Отмечается значение самоотношения для процессов сохранения психологического, физического, социального здоровья. Доказано, что существует достаточно сильная взаимосвязь между самоотношением руководителя учебного заведения и показателями профессионального выгорания.

Ключевые слова: самоотношение, самосознание, руководитель учебного заведения, профессиональное выгорание.

Borysov V., Borysova S., Bobyleva Y. The relationship of the self-principal of the institution and the performance of professional burnout

The article analyzes the self-head scientist places as the emotional component of consciousness. Notes the importance of the self-preservation processes of psychological, physical, sotsialnogo health. It is proved that there is a fairly strong correlation between the self-head and indicators of professional burnou.

Keywords: self-attitude, self-awareness, head scientist institutions, professional burnout.

УДК 378.035.6

Григоренко В. Є., Цебенко Л. І.

ЗАЛУЧЕННЯ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ДЛЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНЯТ

У статті розкривається зміст художньо-естетичного потенціалу декоративно-прикладного мистецтва. Відображена ефективна роль цього мистецтва, як бази духовної та естетичної культури, його вплив на естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку та формування у них ціннісного ставлення до дійсності через історію свого народу. Головною метою цієї художньо-практичної діяльності на сучасному етапі є активізація творчості дітей, розвиток їхніх природних нахилів, здібностей.

Ключові слова: мистецтво, декоративно-ужиткове, творчість, старші дошкільники.

У вітчизняній освіті, протягом останніх років, відбуваються значні зміни. Існує тенденція до пошуку нових підходів до виховання та навчання, реалізації інноваційних напрямків у діяльності освітніх закладів. Відродженню національного виховання сприяло реформування освітньої галузі. В умовах оновлення нашого суспільства, відродження національної системи освіти особливої актуальності набуває естетичне виховання молодого покоління з дошкільного дитинства, що відображається в законі України "Про дошкільну освіту", в якому приділяється велика увага вихованню у дітей любові до України, шанобливого ставлення до Батьківщини, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля; особистісно-орієнтованому вихованню дитини, розвитку її творчих здібностей, набуттю нею власного соціального досвіду [8, с. 3-8].

Протягом багатьох століть український народ створив скарбницю знань, ідей, принципів, традицій засобів, за допомогою яких в різні історичні періоди виховувалися підростаючі покоління в душі любові до людини, рідної природи, краю. Переконавання в тому, що перші роки життя дітей найважливішим у вихованні є пробудження і поступове поглиблення в них емоційних станів, глибоких почуттів, настроїв, створення таких життєвих ситуацій, які б викликали в дітей різноманітні переживання, співчуття до всього хорошого, доброго, красивого і осуд грубого, жорсткого, потворного.

Світ, в якому сьогодні живе людина і в якому все перебуває в русі, примушує людей шукати чіткі орієнтири, долати суперечливість багатьох уявлень і знань, що утворюються в результаті нестримного потоку інформації. У пошуках цілісності, в прагненні упорядкувати свої знання, у тому числі і у сфері естетичної, такої, що цікавить нас в даному випадку, людина обертає свій погляд і до історії, прагне осмислити себе в складних зв'язках не лише з сьогоденням, а й з минулим.

Народна виховна мудрість вважає, що сутність естетичного виховання людини не в знанні елементів естетики, а в сформованих у неї з найбільш раннього віку глибоких і